

УДК [94(477:71=161.2):32-051М.Плав'юк]"19":061(100)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/82-1-10>

Володимир КАЧМАР,
orcid.org/0000-0003-4026-7642
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри новітньої історії України імені Михайла Грушевського
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) wkachmar13@gmail.com

ВНЕСОК МИКОЛИ ПЛАВ'ЮКА У СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО КОНГРЕСУ ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ

Стаття присвячена дослідженню внеску Миколи Плав'юка, визначного діяча української еміграції другої половини ХХ століття, у створенні та функціонуванні Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ). Розглядаються ключові етапи його діяльності, починаючи від участі в Організації Українських Націоналістів (ОУН) та студентських товариствах, і завершуючи посадами генерального секретаря, віце-президента та президента СКВУ. Проблема полягає у недостатній вивченості ролі Миколи Плав'юка у процесі консолідації української діаспори та його впливу на діяльність СКВУ. Існуючі дослідження здебільшого побіжно згадують про його внесок, не розкриваючи повною мірою його організаційні та дипломатичні здібності, а також його роль у подоланні внутрішніх конфліктів серед українських організацій. Мета статті полягає у визначенні та аналізі внеску Миколи Плав'юка у становлення, діяльність та збереження єдності СКВУ. Для досягнення цієї мети досліджено його участь у скликанні Першого Світового Конгресу Вільних Українців, його зусилля щодо консолідації різних політичних сил в діаспорі, а також його роль у координації діяльності СКВУ на міжнародній арені. У статті проаналізовано еволюцію ідеї створення української центральної надбудови, починаючи від спроб Симона Петлюри та Андрія Мельника, і завершуючи практичною реалізацією цього задуму Миколою Плав'юком. Розглянуто його дипломатичні зусилля у налагодженні співпраці між різними фракціями ОУН та іншими українськими організаціями. Особливу увагу приділено його ролі у вирішенні кризових ситуацій, що виникали під час формування керівних органів СКВУ, та його готовності поступатися власними політичними амбіціями заради збереження єдності організації. Узагальнені результати дослідження свідчать про значний внесок Миколи Плав'юка у заснуванні та діяльності СКВУ. Він відіграв ключову роль у скликанні Першого Конгресу, консолідував зусилля різних українських організацій, сприяв розширенню діяльності СКВУ на міжнародній арені та доклав чимало зусиль для збереження єдності організації в умовах політичних розбіжностей. Його діяльність сприяла утвердженню СКВУ як центральної надбудови української діаспори та важливого інструменту захисту прав українців у всьому світі. Дослідження доводить, що М. Плав'юк був не лише ідеологом, але й ефективним організатором, дипломатом та політичним лідером, який зробив значний внесок у справу об'єднання та підтримки української діаспори.

Ключові слова: Світовий Конгрес Вільних Українців, українська діаспора, українська еміграція, консолідація, політичні партії, неформальні товариства.

Volodymyr KACHMAR,
orcid.org/0000-0003-4026-7642
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at the Mykhaylo Hrushevskiyi Department of Contemporary History of Ukraine
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) wkachmar13@gmail.com

MYKOLA PLAVYUK'S CONTRIBUTION TO THE ESTABLISHMENT AND FUNCTIONING OF THE WORLD CONGRESS OF FREE UKRAINIANS

The article is dedicated to the study of the contribution of Mykola Plaviuk, a prominent figure of the Ukrainian emigration in the second half of the 20th century, to the creation and functioning of the World Congress of Free Ukrainians (WCFU). It examines the key stages of his activity, starting from his participation in the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) and student societies, and ending with his positions as Secretary General, Vice President, and President of the WCFU. The problem lies in the insufficient study of Mykola Plaviuk's role in the consolidation of the Ukrainian diaspora and his influence on the activities of the WCFU. Existing studies mostly mention his contribution in passing, without fully revealing his organizational and diplomatic skills, as well as his role in overcoming internal conflicts among Ukrainian organizations. The purpose of the article is to determine and analyze Mykola Plaviuk's contribution to the formation, activities, and preservation of the unity of the WCFU. To achieve this goal, his participation in the convocation of the First World Congress of Free Ukrainians, his efforts to consolidate various political forces

in the diaspora, and his role in coordinating the activities of the WCFU in the international arena are investigated. The article analyzes the evolution of the idea of creating a Ukrainian central structure, starting from the attempts of Symon Petliura and Andriy Melnyk, and ending with the practical implementation of this idea by Mykola Plaviuk. His diplomatic efforts in establishing cooperation between different factions of the OUN and other Ukrainian organizations are considered. Particular attention is paid to his role in resolving crisis situations that arose during the formation of the governing bodies of the WCFU, and his willingness to give up his own political ambitions for the sake of preserving the unity of the organization. The generalized results of the study indicate Mykola Plaviuk's significant contribution to the creation and functioning of the WCFU. He played a key role in convening the First Congress, consolidated the efforts of various Ukrainian organizations, promoted the expansion of the WCFU's activities in the international arena, and made considerable efforts to preserve the unity of the organization in the face of political differences. His activities contributed to the establishment of the WCFU as a central structure of the Ukrainian diaspora and an important instrument for protecting the rights of Ukrainians worldwide. The research proves that M. Plaviuk was not only an ideologue but also an effective organizer, diplomat, and political leader who made a significant contribution to the cause of uniting and supporting the Ukrainian diaspora.

Key words: *World Congress of Free Ukrainians, Ukrainian diaspora, Ukrainian emigration, consolidation, political parties, informal associations.*

Постановка проблеми. Одним із найбільш знакових політичних діячів української еміграції другої половини ХХ ст. був Микола Плав'юк. Його свого часу обирали президентом Українського національного об'єднання Канади (УНО), членом президії та заступником голови Конгресу українців Канади (КУК), головою ПУН (Проводу Організації Українських Націоналістів), Президентом УНР в екзилі. В молодості, ще під час перебування в Україні у 1941 р. став членом ОУН (м), а під час проживання в Німеччині, М. Плав'юк брав активну участь в роботі «Пласту», долучився до створення студентського товариства «Зарево», виконував обов'язки організаційного референта проводу Центрального Союзу Українських Студентів (ЦЕСУС) (Черченко, 2024: 63). М. Плав'юк відіграв одну із ключових ролей у скликанні Першого Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ) у 1967 р. та заснуванні на ньому центральної надбудови української діаспори. В подальшому він виконував обов'язки генерального секретаря (1967–1969 рр.), віце-президента (1973–1978 рр.) та президента СКВУ (1978–1980 рр.) і доклав чимало зусиль для збереження єдності західної української діаспори в рамках цієї організації, ініціював та координував ряд заходів під її егідою.

Аналіз досліджень та публікацій. Зародження та еволюцію ідеї створення української центральної надбудови та процес її створення представлені у дослідженнях Руслана Сіромського та Анни Вахнянин. У цих працях побіжно згадано про дії Миколи Плав'юка задля створення СКВУ. Про його участь у роботах Конгресу та Секретаріату СКВУ упродовж 1967–1983 рр. згадано у загальних працях про цю організацію Андрія Яціва та А. Вахнянин, а також Р. Сіромського, який досліджував діяльність Комісії прав людини СКВУ. Юрій Черченко ознайомив із частиною епістолярної спадщини М. Плав'юка, збереженої в

Центральному державному архіві громадських об'єднань та україніки, зокрема із його листами на тему СКВУ. Втім внесок Миколи Плав'юка у створенні та подальшому функціонуванні СКВУ не був окремим предметом дослідження.

Мета статті – визначити внесок Миколи Плав'юка у становлення та діяльність СКВУ.

Виклад основного матеріалу. Ідея скликати всеукраїнський конгрес та створити координаційний осередок всього українства зародилася після поразки національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. у середовищі політичної еміграції. Голова уряду Української Народної Республіки (УНР) в екзилі Симон Петлюра активно агітував за її практичну реалізацію (Вахнянин, 2021: 399). Після вбивства останнього у 1926 р. його соратники наприкінці 1920–1930-х рр. здійснили спроби втілити цей задум в життя, однак жодна не завершилася успішно через нездатність консолідувати розрізнені політичні осередки.

Під час Другої Світової війни очільник однієї із фракцій Організації Українських Націоналістів (ОУН) полковник Андрій Мельник докладав зусиль для створення єдиного репрезентаційного центру українства за межами СРСР. До прикладу, він за згодою свого опонента очільника іншої фракції ОУН Степана Бандери, голови Державного Центру УНР в екзилі Андрія Лівіцького та гетьмана Української Держави Павла Скоропадського у 1944 р. представляв українську сторону на переговорах з Німеччиною, а у травні 1945 р. написав листа Державному секретареві США Едварду Стеттініусу, голові Установчої конференції ООН, у якому заперечував право радянського уряду на статус єдиного представницького органу українців (Вахнянин, 2021: 401). Ці кроки продемонстрували новий етап діяльності А. Мельника – робота на міжнародній арені, мета якої полягала у консолідації українців у вільному світі. Задля її

втілення він улітку 1945 р. ініціював скликання I Об'єднаної політичної конференції української еміграції (Сіромський, 2020b: 127), а у 1946 р. зустріч між представниками різних українських організацій у Франкфурті, але жодна з них не увінчалася успіхом.

Відзначимо, що у 1947 р. спеціально для скликання СКВУ створили Пан-Американську Українську Конференцію (ПАУК) на чолі з головою Конгресу Українців Канади (КУК) о. Василем Кушніром, яка постановила: *«Рішено поробити сейчас заходи для скликання Всесвітнього Українського Конгресу, починаючи від нав'язання контакту та виміни думок в цій справі з усіма вільними репрезентаціями Українців в цілому світі»* (Комунікат Секретаріату, 1948). До її складу увійшли: Український Конгресовий Комітет Америки (УККА), Конгрес Українців Канади (КУК), Товариство прихильників української культури в Бразилії та Репрезентаційний Комітет українців Аргентини, Парагваю й Уругваю, а також представники українських організацій Чилі та Венесуели (Яців, 2019: 189).

Однак за рамки закликів підготовка до конгресу не вийшла, тому А. Мельник 19 травня 1957 р. у Торонто на відзначенні ювілею Українського Національного Об'єднання Канади (УНО) (створене у 1932 р., перебувало під впливом ОУН (м)) знову висловив думку про необхідність створення світового об'єднання українців і визначив це головною метою українських націоналістів (Акименко, 2018: 55). *«Усі ми зацікавлені зусиллями українців американського континенту, завершеними через їхні крайові центральні, в створенні Пан-Американської Української Конференції. З не меншою радістю привітали б ми скликання, по майже 15 роках нашого нового ісходу, Світового Конгресу Українців, в якому взяли б участь представники українців з цілого світу»* (ЦДАГОУ, ф. 429, оп. 1, спр. 1, арк. 3.) – наголосив полковник.

Оскільки з 1956 р. обов'язки голови УНО виконував М. Плав'юк, то саме йому довелося практично втілювати цю ідею. Коли ж на десяту річницю смерті лідера ОУН (м) його однопартиї готували збірник спогадів про нього, то М. Плав'юк подав до нього статтю «Полковник Андрій Мельник – речник ідеї Світового Конгресу Українців», у якій описав настанови полковника для реалізації його задуму (Черченко, 2024: 74). А. Мельник поклав великі надії на М. Плав'юка не випадково, адже він належав до його кола спілкування, відповідав за збереження архіву полковника та ОУН. Майбутній голова Комісії Прав Людини (КПЛ) СКВУ Ярослав Білак згадував:

«Рушійною силою створення СКВУ усі ці 10 років був Микола Плав'юк, який був головою Президії, а потім Президентом УНО Канади. Він сприйняв цю справу як особистий виклик, став рушійним чинником всього процесу. У першу чергу, він виніс концепцію СКВУ на форум Екзекутиви Комітету Українців Канади (КУК)» (Білак, 2017).

Вже у липні 1959 р. делегація УНО, очолена М. Плав'юком, на VI КУК виголосила резолюцію, яку одностайно схвалили інші делегати: *«І тому в умовах назриваючих світових подій VI Конгрес Українців Канади вважає необхідним скликати Світовий Конгрес Українців і створити Світовий Союз Українців»* (Білолипецька та ін., 2002: 171). Після цього почалася співпраця КУК із УККА задля скликання майбутнього конгресу, а 29–30 жовтня 1960 р. в Нью-Йорку відбулася VI сесія ПАУК. На ній постав Підготовчий Комітет для скликання СКВУ із з двох комісій: Програмової, що діяла в Канаді під керівництвом о. В. Кушніра, та Організаційної у США під керівництвом Дмитра Галичина, а згодом Йосипа Лисогора (Яців, 2019: 390). До його складу увійшов і М. Плав'юк, де виявив великий організаційний хист та вміння полагоджувати справи з людьми різних поглядів (Черченко, 2012: 758). *«Створення СКВУ не було легкою справою з огляду на те, що приходилось долати бар'єри між різними українськими організаціями у різних країнах, які часто були схильні обстоювати насамперед свої вузькі інтереси»* (Білак, 2017) – оповів Я. Білак про політичні чвари в середовищі українських громадсько-політичних організацій, через які дата скликання Конгресу відтерміновувалася. На думку, М. Плав'юка ОУН (б) була невід'ємною складовою українського суспільного життя, із якою він мав спільну мету, а саме збереження української ідентичності, тому наполягав на необхідності консолідувати зусилля всіх українських політичних і громадських організацій незалежно від політичних розбіжностей (Черченко, 2024: 72).

Завдяки дипломатичному хисту М. Плав'юка вдалося дійти консенсусу із провідним діячем ОУН (б) та членом Дирекції УККА Ігнатом Білинським, що дозволило у листопаді 1967 р. скликати СКВУ та витворити центральну надбудову української діаспори (Білак, 2017). Ще один учасник СКВУ та його майбутній голова Аскольд Лозинський зазначав, що довгий час єдність «парасолькової» організації зберігалася завдяки особистим зустрічам М. Плав'юка та І. Білинського, під час яких неформальній обстановці вдалося дійти до багатьох компромісів (Лозинський, 2023). Відзначимо, що вони репрезентували різні фракції ОУН

та країни із найбільшими та найвпливовішими українськими громадами – Канаду і США відповідно.

На Першому Конгресі М. Плав'юка обрали генеральним секретарем СКВУ. Серед найбільших його здобутків на цій посаді став візит до українських поселень Бразилії, Венесуели та Аргентини. В результаті цієї поїздки утвердилося переконання щодо СКВУ як центральної надбудови: *«Уже сама поява Миколи Плав'юка серед аргентинських українців переконувала їх у тому, що Світовий Конгрес опікується не лише українськими спільнотами в Канаді та США, а також переймається справами українських поселенців у країнах південноамериканського континенту. Це належно подіяло на людей. У них зміцніла віра в дієздатність СКВУ»* (Хорунжий, Терен, 2002: 148).

Наприкінці завершення першої каденції Секретаріату СКВУ (керівний орган цієї організації між сесіями Конгресу) М. Плав'юк активно дописував в пресі на тему внесення коректив у його функціонування задля підвищення ефективності. Зокрема, він пропонував відмовитися від почергово розміщення Президії Секретаріату у країнах-поселеннях українців упродовж однієї каденції (Вахнянин, 2022: 193). З огляду на це, у 1972 р. М. Плав'юка обрали головою Організаційної Комісії підготовки Другого Конгресу. Очікуваний результат своєї роботи він сформулював таким чином: *«...так підготувати і провести роботу Конгресу, щоб цей політичний осередок став тим дієвим, могутнім механізмом, з допомогою якого можна було б вирішувати і надалі конкретні питання, які ставило життя перед українською нацією»* (Хорунжий, Терен, 2002: 163). Цю ціль вдалося реалізувати, адже на Другому Конгресі делегати підтвердили доцільність існування центральної надбудови та внесли корективи до Статуту СКВУ, розширивши склад Секретаріату та погодили його розташування на постійній основі у Торонто (Вахнянин, 2022: 199).

В той же час саме на цьому Конгресі під час обрання керівного складу СКВУ склалася кризова ситуація, яка ледь не призвела до розбиття центральної надбудови. Враховуючи важливу роль у організації Першого та Другого Конгресу, його шестирічну працю у Президії СКВУ, КУК висунув на посаду Президента М. Плав'юка. Побоюючись зростання впливу ОУН(м), до якої належав кандидат, представники ОУН(р) та УНР в езилі категорично відмовилися підтримати цю кандидатуру. Спершу М. Плав'юк відкли-

кав свою кандидатуру на посаду Президента та навіть члена Президії. Однак КУК категорично відмовився підтримувати список членів Президії без його постаті. Тоді Номінаційна Комісія запропонувала перенести керівні органи СКВУ на найближчу каденцію до США та поставила на голосування склад, запропонований УККА. Однак цю пропозицію також не підтримали. Полагодження настільки затягнулося, що заброньований час оренди конференц-залу закінчився, адміністрація готелю в знак протесту кілька разів вимикала світло, а частина делегатів почала від'їздити (Вахнянин, 2024: 78). Зрештою делегати ухвалили варіант, запропонований митрополитами Української греко-католицької церкви (УГКЦ) Максимом Германюком та Української Автокефальної Церкви (УАПЦ) Мстиславом Скрипником, відповідно до якого о. В. Кушнір повторно обирався президентом СКВУ, а М. Плав'юк – віце-президентом. Як бачимо, для останнього збереження СКВУ та єдності закордонного українства в його складі стояло вище, ніж власні політичні амбіції.

На посаді віце-президента М. Плав'юк координував діяльність членів Президії Секретаріату, рад і комісій СКВУ. Цей період можна вважати одним із найпродуктивніших у функціонуванні центральної надбудови. Під егідою Світової виховної освітньо упродовж 1975–1978 рр. пройшли три вчительські конференції для створення єдиної української освітньої системи у всіх країнах-поселеннях діаспори, з 1974 р. почався випуск «Вісника СКВУ», наприкінці 1974 р. відновила діяльність в переформатовану варіанті КПЛ СКВУ на чолі з сенатором Павлом Юзиком, а у 1973 р. постала Інформаційна Служба (ІС) СКВУ, очолена Юрієм Даревичем. Спільними зусиллями двох останніх провели акцію «За свободу віри і церкви в Україні», підготували брошури та повідомлення на адресу світових урядів та міжнародних правових організацій про становище українських політичних в'язнів з вимогою сприяти їхньому звільненню, матеріали для делегацій СКВУ, які брали участь у міжнародних конференціях (Верига, 1988: 65). Задля ефективнішої роботи на міжнародній арені влітку 1975 р. було відкрито спеціальний офіс Комісії прав людини у Нью-Йорку, очолюваний Андрієм Семотюком (Сіромський, 2020а: 237). Він разом із членкинею КПЛ Христиною Ісаїв координував від імені СКВУ роботу українських делегацій на конференціях ООН – у 1975 р. з нагоди Міжнародного Року Жінки, у 1976 р. – «Habitat».

Попри те, що завдяки цим заходам почали звільняти та випускати на Захід перших укра-

їнських політичних в'язнів, УККА, у якій домінували члени ОУН (б) висловлювали невдоволення. Вони вважали, що кадрова політика М. Плав'юка, а роботу у СКВУ Х. Ісаїв, А. Семютюка, Ю. Даревича ініціював саме він, спрямована на посилення позицій ОУН (м). Зрештою це призвело до відставки двох останніх у 1976 р., а Х. Ісаїв продовжила свою роботу у КПЛ та брала участь у 1980-х рр. конференціях Нарад з безпеки та співробітництва у Європі. *«Оскільки я прийшла у СКВУ під час його (М. Плав'юка – авт.) керівництва і він відповідав за мій контракт, я стала ототожненою з його фракцією. Як наслідок, протягом усього часу праці у СКВУ я зустріла опозицію з боку керівництва УККА»* (Ісаїв, 2016: 66) – так згадувала правозахисниця про непрості умови праці у СКВУ як власні, так і М. Плав'юка через конфлікт між ОУН (м) та ОУН (б).

З огляду на кризу, спричинену нездатністю сформувати керівний склад СКВУ, на Другому Конгресі, на Третьому, що пройшов у листопаді 1978 р., постановили каденцію президента СКВУ розділили на дві частини між членами КУК та УККА, які також мали репрезентувати ОУН(м) та ОУН(б). Таким чином перші делегувати М. Плав'юка, який обіймав цю посаду у 1978–1981 рр., а другі – Івана Базарку, котрий виконував обов'язки голови СКВУ у 1981–1983 рр. Те, що М. Плав'юк, який стояв за вигоками організації Конгресу, усі роки існування СКВУ брав активну участь у його роботі, пристав на цей компроміс, стало черговим підтвердженням того, що він ставив збереження єдності СКВУ вище, ніж власні політичні амбіції.

Однак у 1979 р. М. Плав'юка паралельно обрали головою «мельниківського» Проводу Українських Націоналістів (ПУН). Відповідно до постанови Першого Конгресу, лідери політичних партій не могли очолювати організаційну надбудову (Вахнянин, 2024: 78). Хоча М. Плав'юк зобов'язався не приступати до виконання своїх обов'язків у ПУН до 1981 р., себто до завершення його перебування на посаді очільника СКВУ, упродовж 1979–1981 рр. на адресу Президії надходили листи від організацій, пов'язаних із ОУН (б), з вимогою відставки М. Плав'юка (Хорунжий, Терен, 2002: 188).

Попри сильний тиск М. Плав'юк продовжував гідно виконувати свої обов'язки президента СКВУ до 1981 р., після чого передав повноваження І. Базарку. Після П'ятого Конгресу у 1988 р. М. Плав'юк відійшов від активної роботи у центральній надбудові. Для посилення відчуття

всеукраїнської єдності, розпорошеної різними країнами світу, він у 1979 р. здійснив поїздку країнами Європи, в рамках якої відвідав офіс ЮНЕСКО в Парижі та вручив його директорів звернення СКВУ щодо русифікації шкільництва в УРСР та нищення Києво-Печерської Лаври, а у 1981 р. відвідав Австралію (ЦДАГОУ ф. 429, оп. 1, спр. 20, арк. 18). Під час візиту до останньої він широко інформував місцеву українську громаду про ситуацію в УРСР, зокрема про арешти дисидентів, боротьбу за їхнє звільнення та інші вектори діяльності СКВУ і висловив сподівання: *«Ця моя поїздка дасть можливість налагодити ще тісніші і дієвіші контакти між вами та СКВУ. Будемо вам допомагати, але надіємося навзаєм і на Ваш допомогу українцям на нашій спільній історичній Батьківщині»* (Хорунжий, Терен, 2002: 190).

Христина Ісаїв відзначила вагому допомогу, надану їм М. Плав'юком у підготовці матеріалів та подальшій участі у роботі упродовж 11 листопада 1980 – 6 вересня 1983 рр. Мадридської оглядової конференції НБСЄ. Зокрема вперше її поїздка на міжнародний форум фінансувалася СКВУ: *«Але цього разу було все нове: організація фінансувала присутність ефективних працівників на міжнародному форумі. СКВУ виявив величезну довіру... Щоб це здійснити панові Плав'юку довелося переконати багатьох серед своєї виконавчої влади»* (Ісаїв, 2016: 65). Таке новаторство дало позитивний результат, адже у порівнянні із попередньою конференцією НБСЄ у Белграді 1977–1978 рр. українські досягнення були більш видимі (Сіромський, 2019: 101).

Висновки. Отже, Микола Плав'юк глибоко проникся словами Андрія Мельника про необхідність консолідації українців в рамках центральної надбудови. Він усвідомлював, що це дозволить сформувати єдину українську спільність, розділену географічними кордонами, зберегти українську національну ідентичність, історичну пам'ять, мову та культуру, а також консолідовано виступити задля захисту прав українського народу як за кордоном, так і СРСР. Тому М. Плав'юк відіграв одну з ключових ролей, долучившись до Підготовчого Комітету, у скликанні Першого Світового Конгресу Вільних Українців та створенні «парасолькової» організації, в якій він упродовж 1967–1983 рр. обіймав керівні посади. За цей період М. Плав'юк неодноразово ставав об'єктом критики з боку своїх політичних опонентів – членів ОУН (б), але, попри це, шукав компроміс із ними задля збереження єдності СКВУ та всієї західної діаспори в його лавах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акименко К. Історія створення Світової Координаційної Ради Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій. *Сторінки історії. Збірник наукових праць*. 2018. Вип. 47. С. 52–60.
2. Білак Я. Спомини колишнього голови Комісії прав людини про створення і діяльність СКУ. *Новий шлях*. 2017. 16 серпня. URL: <https://www.newpathway.ca/spomyny-jaroslav-bilak/?fbclid=IwAR15xVQGmejXxFjE57RTBQECeQwWlXHv6LM7duhJxLlNmVXBYJE86GVy16I> (дата звернення: 11.10.2023).
3. Вахнянин А. Другий Світовий Конгрес Вільних Українців: підготовка, проведення та значення, *Народознавчі зошити*. 2022. №1 (163). С. 192–201.
4. Вахнянин А. Консолідаційні процеси в українській діаспорі: діяльність Панамериканської Української Конференції (1947–1967 рр.). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2022. Вип. 23. С. 107–117.
5. Вахнянин А. Світовий Конгрес Вільних Українців: кризи та шляхи їх подолання. *Народознавчі зошити*. 2024. №1(175). С. 76–82.
6. Вахнянин А. Шлях до єднання: ідея створення Світового Конгресу Вільних Українців. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2021. №6/48. С. 395–407.
7. Інтерв'ю з Аскольдом Лозинським (1952 р. н.). Записала Анна Вахнянин, місто Львів, 20 жовтня 2023 р. Приватний архів Анни Вахнянин.
8. Ісаїв Х. *Переговори на захист прав людини і дисидентів в епоху Советів. Спогади*, пер. з англ. Київ: Гамазин. С. 328. 2016.
9. Комунікат Секретаріату Пан-Американської Української Конференції. *Наше Життя*. 1948. Квітень. Ч. 4. С. 6.
10. Плав'юк М. Добро української справи вимагає об'єднання. *Україна—життя моє. Т. 2. Особисто причетний. Вибрані статті, промови, інтерв'ю / упорядники І. Білолипецька, О. Веремійчук, В. Ляхоцький, В. Чишко*. Київ, 2002. С. 171–180.
11. Плав'юк М. *Україна—життя моє. Т. 1. Від селянського сина – до державника / за ред. Юрія Хорунжного та Віктора Терена*. Київ, 2002). С. 352.
12. Сіромський Р. Діяльність Комісії Прав Людини Світового Конгресу Вільних Українців (1970-1980-ті роки). *Емінак*. 2020. №3 (31). С. 234–242.
13. Сіромський Р. Ідея єдності закордонного українства у баченні Андрія Мельника. Збірнику матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої відомому українському державному, політичному, військовому діячеві – полковнику Андрію Мельнику. Київ, 2020. С. 126–132.
14. Сіромський Р. Мадридська конференція країн-учасниць НБСЄ (1980–1983 рр.): позиція Канади щодо порушення прав людини в Українській РСР. *State Security in the Contemporary World / ed. by Olga Wasiuta, Janusz Falecki, Danuta Kaźmierczak*. Kraków, 2019. С. 84–104.
15. *Третій Світовий Конгрес Вільних Українців: матеріали / ред. В. Верига*. Торонто, Нью-Йорк, Лондон: Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців. С. 437. 1988.
16. *Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки (ЦДАГОУ)*, фонд 429, опис 1, справа 1, арк. 240.
17. *Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки (ЦДАГОУ)*, фонд 429, опис 1, справа 20, арк. 109.
18. Черченко Ю. З нових надходжень Центрального Державного Архіву Громадських Об'єднань та україніки: листування Миколи Плав'юка. *Архіви України*. 2024. Вип. 3 (340). С. 60–77.
19. Черченко Ю. Микола Васильович Плав'юк (1927–2012). *Український археографічний щорічник*. 2012. Вип. 16-17. С. 758–761.
20. Яців А. Перший Світовий Конгрес Вільних Українців: на шляху до консолідації світового українства. *Народознавчі зошити*. 2019. №2(146). С. 387–402.

REFERENCES

1. Akymenko K. (2018) Istoriiia stvorennia Svitovoi Koordynatsiinoi Rady Ideolohichno Sporidnennykh Natsionalistychnykh Orhanizatsii [The history of the creation of the World Coordinating Council of Ideologically Related Nationalist Organizations]. *Storinky istorii. Zbirnyk naukovykh prats*, 47, 52–60. [in Ukrainian].
2. Bilak Ya. (2017, August 16). Spomyny kolyshnoho holovy Komisii prav liudyny pro stvorennia i diialnist S.K.U. [Memories of the former head of the Human Rights Commission on the creation and activities of the S.K.U.]. *Novyi shliakh*. Retrieved from <https://www.newpathway.ca/spomyny-jaroslav-bilak/?fbclid=IwAR15xVQGmejXxFjE57RTBQECeQwWlXHv6LM7duhJxLlNmVXBYJE86GVy16I> [in Ukrainian].
3. Vakhnianyn A. (2022). Druhyi Svitovyi Konhres Vilnykh Ukraintsiv: pidhotovka, provedennia ta znachennia [The Second World Congress of Free Ukrainians: preparation, holding and significance]. *Narodoznnavchi zoshyty*, 1(163), 192–201. [in Ukrainian].
4. Vakhnianyn A. (2022). Konsolidatsiini protsesy v ukrainzii diiaspori: diialnist Panamerykanskoï Ukrainskoi Konferentsii (1947–1967 rr.) [Consolidation processes in the Ukrainian diaspora: activities of the Pan-American Ukrainian Conference (1947–1967)]. *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu*, 23, 107–117. [in Ukrainian].
5. Vakhnianyn A. (2024). Svitovyi Konhres Vilnykh Ukraintsiv: kryzy ta shliakhy yikh podolannia [World Congress of Free Ukrainians: crises and ways to overcome them]. *Narodoznnavchi zoshyty*, 1(175), 76–82. [in Ukrainian].

6. Vakhnianyn A. (2021). Shliakh do yednannia: ideia stvorennia Svitovoho kongresy Vilnykh Ukrainciv [The path to unity: the idea of creating the World Congress of Free Ukrainians]. *Problemy humanitarnykh nauk. Serii Istorii*, 6/48, 395–407. [in Ukrainian].
7. Interview with Askold Lozynskyi (1952). Recorded by Anna Vakhnianyn, Lviv, October 20, 2023. Private archive of Anna Vakhnianyn. [in Ukrainian].
8. Isaiiv Kh. (2016). Perekhovory na zakhyst prav liudyny i dysydyntiv v epokhu Sovietiv. Spohady [Negotiations in defense of human rights and dissidents in the Soviet era. Memories], translated from English. Kyiv: Hamazyn, 328. [in Ukrainian].
9. Komunikat Sekretariatu Pan-Amerykanskoi Ukrainskoi Konferentsii [Communique of the Secretariat of the Pan-American Ukrainian Conference]. (1948, April). *Nashe Zhyttia*, 4, 6. [in Ukrainian].
10. Plaviuk M. (2002). Dobro ukraïnskoi spravy vymahaie obiednannia [The good of the Ukrainian cause requires unification]. *Ukraina—zhyttia moe. T. 2. Osobysto prychetnyi. Vybrani statti, promovy, interv'iu* [Ukraine is my life. Vol. 2. Personally involved. Selected articles, speeches, interviews]. Compilers: I. Bilolypetska, O. Veremiichuk, V. Liakhotskyi, V. Chyshko. Kyiv, 171–180. [in Ukrainian].
11. Plaviuk M. (2002). *Ukraina—zhyttia moe. T. 1. Vid selianskoho syna – do derzhavnyka* [Ukraine is my life. Vol. 1. From a peasant son to a statesman]. Yu. Khorunzhnyi & V. Teren (Eds.). Kyiv, 352. [in Ukrainian].
12. Siromskyi R. (2020). Diialnist Komisii Prav Liudyny Svitovoho Konhresu Vilnykh Ukrainciv (1970-1980-ti roky) [Activities of the Human Rights Commission of the World Congress of Free Ukrainians (1970s-1980s)]. *Eminak*, 3(31), 234–242. [in Ukrainian].
13. Siromskyi R. (2020). Ideia yednosti zakordonnoho ukraïnstva u bachenni Andriia Melnyka [The idea of unity of foreign Ukrainians in the vision of Andriy Melnyk]. *Zbirnyku materialiv Vseukraïnskoi naukovo-praktychnoi konferentsii prysviachenoï vidomomu ukraïnskomu derzhavnomu, politychnomu, viiskovomu diachevi – polkovnyku Andriiu Melnyku*. Kyiv, 126–132. [in Ukrainian].
14. Siromskyi R. (2019). Madrydska konferentsiia krain-uchasnyts NBSE (1980–1983 rr.): pozytsiia Kanady shchodo porushennia prav liudyny v Ukraïnskii RSR [Madrid Conference of the participating countries of the CSCE (1980–1983): Canada's position on human rights violations in the Ukrainian SSR]. In Olga Wasiuta, Janusz Falecki, Danuta Kaźmierczak (Eds.), *State Security in the Contemporary World*. Kraków, 84–104. [in Ukrainian].
15. Veriga, V. (Ed.). (1988). *Tretii Svitovyi Konhres Vilnykh Ukrainciv: materialy* [Third World Congress of Free Ukrainians: materials]. Toronto, New York, London: Vydannia Sekretariatu Svitovoho kongresy Vilnykh Ukrainciv, 437. [in Ukrainian].
16. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan ta ukraïniky (TsDAHOU) [Central State Archives of Public Associations and Ukrainian Studies], fund 429, description 1, file 1, sheet 240. [in Ukrainian].
17. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan ta ukraïniky (TsDAHOU) [Central State Archives of Public Associations and Ukrainian Studies], fund 429, description 1, file 20, sheet 109. [in Ukrainian].
18. Cherchenko Yu. (2024). Z novykh nadkhodzhen Tsentralnoho Derzhavnoho Arkhivu Hromadskykh Obiednan ta ukraïniky: lystuvannia Mykoly Plaviuka [From the new поступлення of the Central State Archive of Public Associations and Ukrainian Studies: Mykola Plavyuk's correspondence]. *Arkhivy Ukrainy*, 3(340), 60–77. [in Ukrainian].
19. Cherchenko Yu. (2012). Mykola Vasyliovych Plaviuk (1927–2012). *Ukraïnskyi arkhieohrafichnyi shchorichnyk*, 16-17, 758–761. [in Ukrainian].
20. Yatsiv A. (2019). Pershyi Svitovyi Konhres Vilnykh Ukrainciv: na shliakhu do konsolidatsii svitovoho ukraïnstva [The First World Congress of Free Ukrainians: on the way to consolidating world Ukrainianism]. *Narodoznavchi zoshyty*, 2(146), 387–402. [in Ukrainian].